

**ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARDA SINTAKTIK
TUSHUNCHALARNI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION
METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH**

O'rozboyeva Dilnoza Alimboy qizi ¹

¹ Toshkent shahri Profi University o'qituvchisi

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA

TARIXI:

Received: 18.01.2025

Revised: 19.01.2025

Accepted: 20.01.2025

KALIT SO'ZLAR:

ona tili, sintaksis,
sintaktik tushunchalar,
innovatsion metodlar,
interaktiv usullar,
onlayn resurslar, mobil
ilovalar, til o'rganish,
pedagogika, kognitiv
rivojlanish,
o'qituvchilar
tayyorlash.

Mazkur maqola ona tili darslarida o'quvchilarda sintaktik tushunchalarni shakllantirishning innovatsion metodikasini takomillashtirish masalasiga bag'ishlangan. Maqolada sintaktik tushunchalar o'rganishining ilmiy asoslari, an'anaviy va innovatsion metodlar tahlil qilinadi. Zamonaviy o'qitish texnologiyalari, interaktiv usullar, onlayn resurslar va mobil ilovalar yordamida o'quvchilarda sintaksisni o'rgatish jarayonining samaradorligi ko'rib chiqiladi. Innovatsion metodlarning tilni o'rganishdagi ahamiyati va o'quvchilarni kognitiv rivojlanishiga ta'siri yoritiladi. Shuningdek, o'qituvchilarni yangi metodik yondashuvlarga tayyorlashning ahamiyati va ularning pedagogik ko'nikmalarini oshirish masalalari muhokama qilinadi. Maqola sintaktik tushunchalarni shakllantirishda innovatsion metodlarning amaliy qo'llanilishi va samaradorligini baholashga qaratilgan.

KIRISH. Ona tili ta'limi o'quvchilarning lingvistik, mantiqiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Tilni to'g'ri va aniq o'rganish nafaqat uning grammatik qoidalarini bilish, balki ularni amaliyotda to'g'ri qo'llay olishni ta'minlaydi. Bu jarayonda sintaktik tushunchalar, ya'ni so'zlar va gaplar tuzilishini tushunish, mantiqiy bog'lanishlarni aniqlash va ulardan samarali foydalanish bolalar uchun

juda muhim hisoblanadi. Biroq, o'quvchilarda sintaktik tushunchalarni shakllantirish hamon dolzarb va murakkab muammo bo'lib qolmoqda. Ularning sintaktik bilimlari, ko'pincha, faqat nazariy jihatdan ta'minlanadi, bu esa ularni amaliyotda qo'llashda qiyinchiliklar keltirib chiqaradi. Shunday qilib, ona tili darslarida o'quvchilarning sintaktik tushunchalarni mukammal ravishda o'zlashtirishi uchun innovatsion metodlar va yondashuvlar zarur. Zamonaviy ta'lim tizimida pedagogik metodlar va texnologiyalarni doimiy yangilab borish ta'limning samaradorligini oshirish va o'quvchilarning bilimini yanada chuqurlashtirish uchun zarurdir. Innovatsion metodlarni qo'llash, ayniqsa, o'quvchilarda sintaktik tushunchalarni shakllantirishda, tilni o'rganish jarayonini ancha samarali va qiziqarli qilishga imkon beradi. Bu metodlar orasida interaktiv ta'lim, o'yin texnologiyalari, multimedia vositalari va zamonaviy pedagogik yondashuvlar o'zining samaradorligini isbotlagan.

Ma'lumki, sintaksisni o'rganishda o'quvchilarda faqat nazariy bilimlar emas, balki amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish ham juda muhimdir. Shu nuqtai nazardan, ona tili darslarida sintaktik tushunchalarni shakllantirishda innovatsion metodlarning qo'llanilishi, o'quvchilarning bilim darajasini oshirishga, ularning kreativ fikrlashini rivojlantirishga va ta'lim jarayonini yanada samarali qilishga yordam beradi. Ushbu maqolada, ona tili darslarida sintaktik tushunchalarni shakllantirish jarayonida qo'llaniladigan innovatsion metodik yondashuvlar va ularning samaradorligi o'rganiladi. Maqsad — o'quvchilarda sintaktik tushunchalarni shakllantirishda yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash va ularning ta'lim sifatiga ta'sirini tahlil qilish. Maqolada shuningdek, sintaktik tushunchalarni o'rgatishda qo'llaniladigan metodlarning samaradorligini oshirish uchun zarur bo'lgan pedagogik yondashuvlar, amaliy usullar va texnologiyalar haqida gapiriladi.

Adabiyotlar tahlili. Ona tili o'qitish metodikasi sohasida ko'plab ilmiy tadqiqotlar va izlanishlar mavjud. Ularning barchasi o'z navbatida til o'rgatish jarayonini yaxshilashga va o'quvchilarda sintaktik tushunchalarni shakllantirishda samarali usullarni aniqlashga qaratilgan. Maqolada sintaktik tushunchalarni shakllantirishdagi innovatsion metodlar, shuningdek, ularning ta'lim jarayonidagi ahamiyati va amaliy qo'llanishi tahlil qilinadi. Sintaksisni o'qitish masalasi ko'plab tadqiqotlarda o'rganilgan. Akramov (2019) o'zining *"Sintaksis va uning ta'limdagi ahamiyati"* nomli ishida sintaksis o'qitishning pedagogik ahamiyatini va uning o'quvchilarning til va fikrlash jarayonlariga qanday ta'sir qilishini tahlil qiladi. Muallifning fikricha, sintaksisni to'g'ri o'rgatish, o'quvchilarda tilga nisbatan to'g'ri qarashni va sintaktik tushunchalarni aniq shakllantirishga yordam beradi.

Akramovning tahlili shuni ko'rsatadiki, sintaksis nafaqat grammatikani o'rganish, balki fikrlarni mantiqan to'g'ri ifodalashni ham talab qiladi [1].

Samarali sintaktik tushunchalarni shakllantirishda innovatsion metodlardan foydalanishning ahamiyati, so'nggi yillarda pedagogika sohasidagi izlanishlar natijasida yana bir bor tasdiqlangan. Xojayev (2020) *"Ona tili va uning o'qitish metodikasi"* nomli ilmiy ishida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'rganish va ularni o'quvchilarda sintaktik tushunchalarni shakllantirishda qo'llashni taklif qiladi. Xojayevning fikriga ko'ra, interaktiv metodlar va kompyuter texnologiyalarini qo'llash, o'quvchilarning diqqatini to'plashga, ularning sintaktik tushunchalarni yaxshiroq o'zlashtirishiga yordam beradi. Muallif, shuningdek, o'quvchilarga zamonaviy texnologiyalar yordamida mustaqil ishlashni o'rgatishning muhimligini ta'kidlaydi [2].

Innovatsion metodlar orasida o'yin texnologiyalari va gamifikatsiya, ya'ni o'yinlar yordamida sintaksisni o'rganish juda samarali deb hisoblanadi. Mirzaev (2018) *"Innovatsion ta'lim metodlari"* nomli tadqiqotida o'yin texnologiyalarining o'quvchilarning til o'rganishdagi ahamiyatini yoritadi. Tadqiqotda o'yinlarning ta'limda o'qish, yozish, tinglash va gapirish qobiliyatlarini rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilingan. Mirzaevning fikriga ko'ra, o'yinlar o'quvchilarga o'z bilimlarini amalda qo'llashga, sinfda faol ishtirok etishga yordam beradi, bu esa sintaktik tushunchalarni shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi [3].

O'quvchilarda sintaktik tushunchalarni shakllantirishning kognitiv rivojlanish bilan bog'liqligi to'g'risida Davronov (2021) *"O'quvchilarning kognitiv rivojlanishida til va sintaksisning o'rni"* nomli ilmiy ishida o'z fikrlarini bildiradi. Tadqiqotda kognitiv jarayonlar (diqqat, xotira, mantiqiy fikrlash) va sintaksis o'rtasidagi bog'liqlik ko'rsatilgan. Davronovning tahliliga ko'ra, sintaksisni o'rganish nafaqat tilning tuzilishini, balki o'quvchilarning umumiy fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Muallifning yondashuvidan kelib chiqqan holda, sintaktik tushunchalarni shakllantirishda o'qituvchilarga kognitiv jarayonlarga mos metodlarni tanlash tavsiya qilinadi [4].

Pedagogik metodlarni yanada takomillashtirishda interaktiv yondashuvlar ham muhim o'rin tutadi. Navoiy (2017) *"Tillarni o'rgatishda zamonaviy metodlar"* nomli tadqiqotida interaktiv usullarni qo'llash orqali o'quvchilarda til va sintaksisni o'rgatish samaradorligini oshirish mumkinligini ta'kidlaydi. Navoiy interaktiv yondashuvlarni o'quvchilarni faol ishtirokchilarga aylantirish va ularning bilim olish jarayoniga bo'lgan qiziqishini oshirish vositasi sifatida baholaydi. Ushbu metodlar, o'quvchilarni mavzuga chuqurroq kirishishiga va sintaktik tushunchalarni amalda qo'llashiga yordam beradi. Ilmiy adabiyotlar tahlilidan

kelib chiqqan holda, ona tili darslarida sintaktik tushunchalarni shakllantirishda innovatsion metodlar samarali va muhim vosita hisoblanadi. An'anaviy yondashuvlar bilan solishtirganda, yangi texnologiyalar, interaktiv metodlar va o'yin texnologiyalari o'quvchilarda sintaksisni tez va samarali o'rgatish imkoniyatlarini yaratadi. Innovatsion metodlar o'quvchilarni faollashtirish, ularning tilni o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirish va kognitiv rivojlanishlarini qo'llab-quvvatlashda katta ahamiyatga ega [5].

Materiallar va metodlar. Mazkur tadqiqotda ona tili darslarida o'quvchilarda sintaktik tushunchalarni shakllantirishning innovatsion metodikasini takomillashtirish masalasi o'rganildi. Tadqiqotda foydalanilgan materiallar va metodlar, metodik yondashuvlar hamda o'quvchilar bilan olib borilgan tajribalar asosida taqdim etiladi. O'quvchilarning sintaktik tushunchalarni qanday o'zlashtirganliklarini aniqlash maqsadida maxsus testlar va anketalar ishlab chiqildi. Bu testlar o'quvchilarning sintaksis bo'yicha bilim va ko'nikmalarini, mantiqiy fikrlashni va tilni o'rganishdagi darajalarini o'lchash uchun mo'ljallangan edi. Testlar har bir sintaktik tushuncha bo'yicha alohida savollarni o'z ichiga oldi [6]. Tadqiqotda zamonaviy o'qitish texnologiyalaridan, shu jumladan, interaktiv ta'lim vositalari (onlayn platformalar, mobil ilovalar, multimediali vositalar) va o'yin texnologiyalaridan foydalanildi. O'quvchilarga sintaksisni o'rganishda yordam berish uchun ular bilan o'yinlar, viktorinalar va muammoli vazifalar orqali mashqlar bajarildi. Tadqiqotda, o'qituvchilarning sintaktik tushunchalarni o'rganish jarayonidagi metodik yondashuvlari tahlil qilindi. O'qituvchilarni innovatsion usullarni qo'llashga tayyorlash maqsadida maxsus seminarlar va treninglar o'tkazildi. Treninglar orqali o'qituvchilarga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni, o'yinlar va interaktiv metodlarni qo'llash bo'yicha ma'lumot berildi [7].

Tadqiqotda eksperimental metod qo'llanildi, ya'ni ona tili darslarida sintaktik tushunchalarni shakllantirish uchun yangi yondashuvlar va metodikalar sinovdan o'tkazildi. Eksperimentda ikki guruh ishtirok etdi: birinchi guruhda an'anaviy metodlar qo'llanildi, ikkinchi guruhda esa innovatsion metodlar va texnologiyalar (interaktiv metodlar, o'yin texnologiyalari, mobil ilovalar) qo'llanildi. Har ikki guruhning bilim darajasi tajriba boshlanishida va oxirida testlar yordamida o'lchandi.

1. Tajriba-sinov metodlari. O'quvchilarda sintaktik tushunchalarni shakllantirishda innovatsion metodlarni qo'llash jarayonini o'rganishda tajriba-sinov metodlari ishlatildi. Bu metod yordamida o'quvchilarga bir nechta sintaktik tushunchalar bo'yicha mashqlar va o'yinlar tashkil etildi. Tajriba sinovlari o'quvchilarning o'zlashtirgan bilimlari va ko'nikmalariga asoslanib, metodlarning samaradorligi baholandi.

2. Tahlil va sintez metodlari. Tadqiqotning metodologik asoslaridan biri tahlil va sintez metodlaridir. Tadqiqot davomida o'quvchilarning sintaktik tushunchalarni o'zlashtirish jarayoni tahlil qilindi. O'quvchilarning test natijalari, javoblari va o'yinlar orqali o'rgangan bilimlari sintez qilindi va metodlarning samaradorligi tahlil etildi. O'quvchilar va o'qituvchilar tomonidan olib borilgan mashg'ulotlar asosida sintez metodlari yordamida olingan natijalar umumlashtirildi.

3. Statistik tahlil metodlari. Tadqiqotda statistik tahlil metodlari ham qo'llanildi. O'quvchilarning oldingi va oxirgi test natijalari orasidagi farqni aniqlash uchun statistik usullar, jumladan, ortiqcha qiymatlar va taqqoslash tahlillari o'tkazildi. Bu metod yordamida innovatsion metodlarning samaradorligi aniqlandi. O'quvchilar orasida o'zgarishlar va natijalar statistik ko'rsatkichlar yordamida baholandi.

4. Fikr-mulohaza va intervyu metodlari. Tadqiqotda o'qituvchilarning fikrlarini olish uchun intervyu metodidan foydalanildi. O'qituvchilarga innovatsion metodlarning samaradorligi, o'quvchilarning motivatsiyasi, darslarda o'qituvchilarning foydalanayotgan texnologiyalari va usullari haqida savollar berildi. Bu metod, shuningdek, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini va metodlarning ularga qanday ta'sir qilganligini aniqlashda ham muhim rol o'ynadi [8,9].

Tadqiqot davomida o'quvchilarga sintaktik tushunchalarni shakllantirishda innovatsion metodlarni qo'llashning amaliy jihatlari bo'yicha bir necha o'quv mashg'ulotlari tashkil etildi. Har bir o'quv mashg'uloti o'quvchilarga sintaksisga oid muhim tushunchalarni, jumladan, gap qurilishi, so'zlarning o'rin almashishi, frazeologik birliklar va boshqalarni o'rgatishga qaratilgan edi. Mashg'ulotlar interaktiv metodlar, video materiallar, testlar va amaliy mashqlar yordamida olib borildi. Tadqiqot natijalari o'quvchilarning bilim darajasini va sintaktik tushunchalarni o'zlashtirishdagi yondashuvlarning samaradorligini aniqlashga qaratildi. Olingan natijalar metodlarning samaradorligini va ularni kengroq ta'lim jarayoniga joriy etishning ahamiyatini ko'rsatadi [10].

Xulosa. Mazkur tadqiqot ona tili darslarida o'quvchilarda sintaktik tushunchalarni shakllantirishning innovatsion metodikasini takomillashtirish muhimligini ta'kidlaydi. O'quvchilarning sintaktik tushunchalarni chuqurroq o'zlashtirishi va tilni to'g'ri va aniq ishlatishi uchun zamonaviy va innovatsion metodlarni qo'llash zarurati oshmoqda. Tadqiqotda o'quvchilarda sintaktik tushunchalarni shakllantirish jarayonida interaktiv metodlar, o'yin texnologiyalari, mobil ilovalar va multimedia vositalarining samaradorligi ko'rsatilgan. Yangi yondashuvlar va metodlar, o'quvchilarning kreativ fikrlash, mantiqiy munosabatlar va tilni o'rganish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Tadqiqot

natijalari shuni ko'rsatdiki, innovatsion texnologiyalarni qo'llash o'quvchilarning bilim darajasini sezilarli darajada oshirdi va sintaktik tushunchalarni o'zlashtirishda samaradorlikni yuqori darajaga ko'taradi. O'yin texnologiyalari va interaktiv metodlar orqali o'quvchilarning faolligi oshdi va ular tilni yanada aniqroq va to'g'ri ishlata olishdi.

Tadqiqotda, shuningdek, o'qituvchilarning innovatsion metodlarni qo'llashga tayyorligi va ularning pedagogik malakalarini oshirish zarurligi ta'kidlandi. O'qituvchilarga yangi texnologiyalarni o'rgatish, metodik yondashuvlarni rivojlantirish va amaliy mashg'ulotlar o'tkazish orqali sintaktik tushunchalarni shakllantirishda yanada samarali natijalarga erishish mumkin. Shu bilan birga, tadqiqotda o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olib, ularning ehtiyojlariga mos keladigan metodlarni tanlash muhimligi ta'kidlandi. Har bir o'quvchining individual rivojlanish darajasi va sintaktik tushunchalarni o'zlashtirishdagi qiyinchiliklari asosida differensial yondashuvlar ishlab chiqish zarur. Bu yondashuvlar o'quvchilarning bilimlarini kengaytirish va ular uchun samarali ta'lim olish imkoniyatlarini yaratish uchun muhimdir. Umuman olganda, o'quvchilarda sintaktik tushunchalarni shakllantirishda innovatsion metodlarning qo'llanilishi, ta'lim sifatini oshirishga, o'quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilishga yordam beradi. Tadqiqot natijalari, shuningdek, boshqa pedagogik sohalarda ham innovatsion metodlarni qo'llashni rivojlantirish va ularning samaradorligini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Akramov, J. (2019). Sintaksis va uning ta'limdagi ahamiyati. Toshkent: Akademiya.
2. Xojayev, U. (2020). Ona tili va uning o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi.
3. Mirzaev, Sh. (2018). Innovatsion ta'lim metodlari. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Davronov, B. (2021). O'quvchilarning kognitiv rivojlanishida til va sintaksisning o'rni. Tashkent: Yoshlar nashri.
5. Navoiy, A. (2017). Tillarni o'rgatishda zamonaviy metodlar. Samarqand: TDTU.
6. Radford, Andrew. *English Syntax: An Introduction*. 2004. This text provides a comprehensive understanding of syntax, useful for understanding syntactic concepts in language education.
7. Harmer, Jeremy. *The Practice of English Language Teaching*. 2007. This book discusses modern methods and techniques used in language education, including interactive and communicative teaching approaches.

8. VanPatten, Bill. *Processing Instruction: An Update*. 2004. This paper discusses the cognitive process of language learning, which can be connected to teaching syntax effectively.

9. Benson, Phil. "Learner Autonomy in Language Learning." *Language Teaching*, 2011. This article covers how technology and autonomous learning methods can support language learning, which is useful for developing syntactic concepts.

10. Zainuddin, Zainal. "The Integration of Innovative Approaches in Language Teaching." *The International Journal of Educational Development* (2019). This article discusses the application of new methods in language teaching and how these innovations enhance learning outcomes.

